

Fejetony II – 1941–1944

Ladislav Tvarůžek

Příloha Budišovského zpravodaje č. 3/2024
Září 2024

Pošta jindy a dnes

V moderní dopravě je beze sporu pošta nejpobulárnější. Snad proto, že při svém výkonu používá i všech jiných dopravních prostředků, nechť je to železnice, paroplavba, letadlo, telefon nebo rádio. Rozhodně je také nejpoužitelnější nejšířšími vrstvami všeho obyvatelstva, a stala se postupem svého vývoje jednou z nejdůležitějších institucí veřejného prospěchu i veřejné důvěry.

Život lidský si poštu vybudoval jakožto nezbytnou součást své veřejné potřeby a překročil k jejímu vytvoření již v pradávých dobách.

Prvopočátky poštovnictví nalézáme také ve staré již Asýrii, Babyloně a v Egyptě. Šlo ovšem tehdy o dopravu královských rozkazů do nejdlejších částí těchto rozsáhlých tehdejších říší. A původně to byla jen jakási poštovní doprava od případu k případu. Ale v Persii již r. 560 před Kristem zařídil si k naznačenému účelu dopravu svých rozkazů král Cyrus starší. O jeho poštovním opatření také podali zprávy ve svých spisech Herodot i Xenofon. I Řekové používali k dopravě zpráv úředních i soukromých – zvláštěních běžců-hemerodromů a tuto svoji instituci převzali Řekové již od Peršanů. Historickým známým takovýmto poštovním poslem, běžcem, hemerodem byl Filipides, kterého – podle vyprávění Herodotova – vyslali Athéňané r. 490 před Kristem před bitvou marathonskou do Sparty o pomoc a Filipides urazil celou tuto dráhu (1140 stadií) za dva dny!

Římané přivedli poštovnictví na zvlášť vysokou stupeň. Byla to římská státní pošta (cursus publicus) organisovaná zvláště císařem Augustem rovněž podle vzoru perského. Šlo i tu o dopravu úředních dopisů císaře a dále účastníků vojenských i civilních. V určitých vzdálenostech byly na silnicích z Říma, později z Cařihradu do provincií zřizovány stanice, kde poštovní zaměstnanci vyměňovali koně, mezky i voly tvořící poštovní příprěž, a kde se cestující mohl najít a přenocovat. K dopravě spisů byli určeni zvláštění kurýrové, k dopravě pak osob a zavazadel povozy.

K rychlé dopravě se používalo čtyřkolového vozu, dosti prostranného pro několik osob, do něhož se zapřahovalo v létě 8, v zimě 10 koní. Pro dopravu zavazadel sloužil menší dvoukolový vůz, do něhož se zapřahali mezkové. Na větší množství zavazadel byl velký vůz žebřinový tažený voly.

Kdo chtěl použití státní pošty, musil mít povolení císařovo nebo aspoň nejvyššího úřadu. Takovouto poštu musily vydržovat provincie, jimiž procházela, a poddaní byli také povinni dodávat vše, čeho vyžadovala. Proto také byla pošta občanstvu značně obtížnou a není divu, že byla i nenáviděnou.

Když se rozpadla říše římská, zanikla i pošta její a teprve Karel Veliký obnovil poštovní dopravu po římském vzoru. Francouzský král Ludvík XI. pak rozkázal r. 1464, aby byli po celé Francii ve vzdálenosti 4 hodin ustanoveni lidé, kteří by chovali 4–5 koní jako příprěž k dopravě královských kurýrů.

V 16. století došlo ke zvláště důkladné organisaci dopravy poštovní za Bedřicha III. Byl jím pověřen Roger z Taxisu, aby zavedl pravidelnou poštovní dopravu v Tyrolích a ve Štýrsku. Za Maximiliána I. pak František z Taxisu r. 1516 zavedl jízdní poštu pro

obecenstvo. Obstarávali ji jízdní poslové za vedení mistrů, kteří byli pojmenováni poštmistry. První tato pošta jezdila z Bruselu do Vídně a velmi se osvědčila, takže Taxis byl jmenován generálním poštmistrem v Německé říši a Nizozemsku. R. 1526 zavedl Taxis *poštovní spojení mezi Vídní a Prahou*, r. 1530 pak mezi Vídní a Prešpurkem. R. 1542 byla zavedena dokonce první polní pošta za tehdejší války s Turky za Solimana II. Za Karla V. pak Bernard z Taxisu zavedl dálkovou poštu z Bruselu přes Trevír, Augšpurk, Tyrolsko do Itálie a současně byly zřizovány pošty i v jiných zemích rakouských a uherských a spravovali je jednak Taxisové, jednak Paarové.

Úřad generálního poštmistra v Německé říši stal se dědičným v rodině Thurnů-Taxisů, povýšené do stavu hraběcího i knížecího a úřad ten jí dán r. 1615 co léno.

Krištof z Paaru pak rada a komoří císaře Ferdinanda II. byl jmenován r. 1624 dědičným nejvyšším poštmistrem a jeho rod povýšen později rovněž do stavu hraběcího, posléze i knížecího. Paarové r. 1770 postoupili důchod z úřadu nejvyššího poštmirovství dvorské komoře a ponechali si jen titul „nejvyšší císařský a dvorský generální poštministr“ (po r. 1806 odpadlo slovo „císařský“). Thurn-Taxisové pak r. 1867 postoupili všechnu poštovní správu pruské vládě za 3 miliony tolarů a knížeti Thurn-Taxisovi ponechán titul „dědičného říšského generálního poštmistra“.

Po vzoru německém se vyvíjelo poštovníctví i v jiných státech na tolik, že r. 1874 mohl se konati v Bernu sjezd zástupců všech států evropských i severoamerických a založena světová poštovní jednota, všechny zúčastněné státy zařídily poštovníctví podle stejných zásad a posléze v poštovní jednotě sloučen celý civilisovaný svět.

Dnes pak tedy využívá pošta pro svoji dopravu všech moderních vymožeností techniky – jak jsme již vpředu řekli – železnice, parolodí, aut, autobusů, letadel, telegrafů, rádia – ale tam, kde toho vyžadují místní poměry, zůstává pošta i nadále při dopravě pěší, jízdní – necht' již pomocí koní, či mezků, v krajinách horských, za polárním kruhem i sobů, psů, v jihoamerických Andách lam, v asijských i afrických pouštích velbloudů, v indických pak džunglich slonů – zkrátka pošta je tak přizpůsobivá, že nezůstane v žádné dopravní situaci stát ani na okamžik v nějakých bezradných rozpacích, jen aby splnila úkol, který jí světil vývoj poštovníctví dnes již nedozrímých věků, stejně jako šílený až chvat našich dnů.

16. 4. 1944

Slepí pasažéři

Naše „patnáctka“ rachotila Myslíkovou ulicí, zvolna se zatočila u Mánesa na Vltavské nábřeží skřípajíc svými koly a šinula se ke stanici na Máchově náměstí. Byla plně obsazena a snad nikdo v ní ani nemluvil. Ovšem, šlo na třináctou hodinu a každý asi více uvažoval o tom, jak zasedne doma k obědu, a snad ještě o všem možném jiném – kdož to všechno ví! – zkrátka v elektrice byl zádumčivý klid, rušený jen monotonním refrémem průvodčího: „Fahrscheibe, bitte – lístky, prosím!“, po případech vyvolávání jednotlivých stanic.

Na Máchově náměstí vhrnuli se do električky čtyři slepci, asi čtyřicátníci, vedení paní, snad ženou některého z nich. Šla vpředu a slepí za ní jeden druhého se držíce. Dva z nich měli plechové nástroje hudební – trombon a lesní roh – ti zůstávali na plošině, druzí usedli s paní uvnitř na lavici, kde jim ochotně uvolněno místo.

Stojíce na plošině pokračovali asi v nějakém dříve započatém hovoru a jeden z nich vypráví:

„To jde takhle (polohlasně prozpěvuje):

... Trubte nám trumpety,

jak v mládí před lety,

my na to máme,

šenkýři dáme

na nové parkety...!

Tramtarádýjadá

Tramtaradý...

Tak nějak to šlo, víš?“

Druhý přitakává: „No, a pak se tam zpívalo:

... Pivečko vypijem,

sklenice rozbijem,

adupnem na sklo,

aby to prasklo,

ať něco užijem!

A myslím, že to bylo z nějakého filmu...“

„Ano, ano, tak to je!“ přisvědčuje první a ve vzpomínce si zase notuje valčíkovým taktem: „Tradarádýjadá...“, víš také tam je (zase polohlasným nápěvem):

... Páni muzikanti, vemte si

zas jednou pořádné partesy...

... taryjadýjadá...“ – –

Zřejmě pro ně neexistovalo ostatní osazenstvo električky, mlčící, zadumané osa-

zenstvo. Žili sami sobě, a bylo jim lhostejno, zda jim kdo naslouchá, čili nic, či zda jest ještě někdo jiný vůbec ve voze. Nebrali také nikoho na vědomí. Že ovšem tušili přítomnost mnohých, bylo zřejmo z toho, když ten, co měl lesní roh, napomínal svého druhu trombonistu, uchylujícího se do koutku plošiny za kolo brzdy, které nahmatal:

„Jen Toníku, pozor, ať nerozšlápneš nějaký kufřík nebo bandasku! Mně se to už stalo jednou. A tady bývají takové všelijaké věci!“

„Neměj obav! Už jsem to tu okopal kolem. Nic takového tu není!“ hlaholila jasná odpověď vesele.

„Ostatně budeme zase brzo vystupovat. Jedeme jen k Andělu, tam pak přestoupíme na trolejbus.“

„Musíme přes ulici na druhou stranu a Malvazinky jsou nahoře. To budeme musít pak jít zase kousek zpět. Já už tam jednou jel.“

„A prosím tě, jak se jmenoval ten kapelník, co nám říkal, abychom koukali, bychom se tam dostali?“

„Ani nevím. Dobrý člověk. Ostatně nezbývá, než vždycky koukat po takové věci. Nemůže to škodit...“

„No, však uvidíme!“

„Říkal: i něco sníst vám dají! No, hodný člověk!“

A ještě několik vět padlo, které měly souvislost snad s něčím, o čem hovořeno dřív, a vůz mezi tím již dojížděl k Andělu.

Hned při vstupu slepců do vozu, jako by všichni ostatní cestující přišli na jiné myšlenky. Se zřejmou účastí naslouchali vyprávění a hlučným hovorům nových příchozích, a jejich veselý hlahol provázeli mlčky tichým, účastným úsměvem, který se objevil na rtech všech. Nikdo jiný nehovořil, než slepci. Ani jejich vidoucí žena neúčastnila se jejich rozprav, sedíc jen mlčky a pohlížeje k zemi v jakémsi nepřítomném zadumání. Teprve až vůz počal zpomalovati jízdu ke stanici „u Anděla“, zvedla se nějak automaticky, dotkla se beze slova ramene vedle sedícího slepce, ten jako by na povel rovněž povstal, zavěsil se jí do rámě, s ním současně povstal i druhý, ten zavěsil se do svého souseda, a teprve, když již všichni tři byli na přeplněné plošině, zvolal mírně směrem ke svým ostatním svěřencům. „Přestupujeme!“

„Hornisti, pojďte!“ volal přátelsky jeden u odcházejících.

Tu teprve jeden hornista chopil se druhého, ten, co byl blíže východu, natáhl ruku, až nahmátl svého soudruha vedeného ženou. Nevěděl ovšem, který to je, ale poznal převlečník:

„Kdo jste si to vzal gumák? Nestraš nás deštěm!“

„Naopak, Toničku! Já jej vzal, aby nepršelo! Když si nevezmu gumák, vždycky promoknu do poslední nitě!“

„Tos ty, Lojzíčku?“

„Jen proto jsem si jej vzal, abychom nezmokli. Jistě teď nebude pršet!“

„Jen když to máš tedy tak na sto procent!“ a už sestupoval i poslední se schůdků elektriky, všichni se smějíce...

Do elektriky přicházeli noví cestující. Vše s úctou pohlíželo za odcházejícími slepci a kdosi prohodil k sousedu:

„Jak šťastní to nešťastní!“

Je vskutku pravým štěstím pro ně tento jejich humor v jejich trudném neštěstí...!

Venkov 12. 7. 1942

„Joj, cigán...!“

Ve starých zámeckých účetních zápisech budišovských přicházíme také na takovou položku:

„1732. – Podle nařízení jihlavského krajského úřadu byly postaveny na hranicích budišovského panství ve čtyři světové strany čtyři šibeniční sloupy. Za jejich otesání zaplacený tesařům 24 kr., a velkomeziříčský malíř namaloval pro každý z těchto šibeničních sloupů na plechu obraz s cikánem po 30 kr. Dostal celkem za vymalování 4 obrazů 2 zlaté.“ (1 zlatý rovnal se tehdy 60 kr.)

Měla to býti viditelná a výmluvná výstraha cikánům, aby se neukazovali a raději co nejrychleji zmizeli, ježto jinak je čeká jen šibenice.

I Budišov stavěl ve středověku šibenice na jednom jihovýchodním kopečku svém, který jest dodnes znám pod jménem „Šibeničník“. A snad na něm byli popravováni – kromě nějakých „čarodějnic“, příšerného to nesmyslného výmyslu středověkého, jenom cikáni, kteří byli pro své řemeslné zlodějství, lupičství, podvodnictví, ba i paličství, krutě pronásledováni. V Anglii již r. 1531 vyšel proti nim první edikt, v Rakousku pak císař Leopold vypověděl cikány r. 1688 dekretem z 21. dubna ze země, a reskriptem ze dne 11. července 1697 prohlášení dokonce za psance. Kdo zabil cikána, nebyl za to trestán. Stejně císař Karel VI. prohlásil patentem z 20. června 1721 cikány za psance a nad to ještě stanovil, aby byly trestány smrtí i cikánky.

Cikáni jsou již od nepamětných dob rozptýleni po celé Evropě, zčásti v Africe, v západní a střední Asii a v Severní i Jižní Americe. Podle nejnovějších studií vzešli z pasteveckých kmenů severozápadní Indie. Jejich jazyk je také původu novoindického.

Kdy se u nás objevili? Pravděpodobně již r. 1242 jako vyzvědači Tatarů, třebaže se uvádí ve „Starých letopisech českých“, že cikáni k nám přišli teprve kolem r. 1416. Za neklidných dob husitských zvláště se rozšířili po celé zemi. Také Kryštof Harant z Polžic a Bezdruzic ve svém cestopise „Cesta z království Českého do Benátek, odtud do země svaté, země Judské a dále do Egypta a potom na horu Oreb, Sion a sv. Kateřiny v pusté Arabii“ kolem r. 1610 píše o cikánech a poznamenává o jejich jazyku, že je to „hantýrka, shluk mnoha jazyků“. – V Turecku se vyskytli cikáni již v 11. stol., v Řecku dokonce snad ve stol. 9., v Uhrách a v Polsku ve stol. 13. a šířili se dále na západ.

Dlouho se udržovala pověst, že pocházejí z Egypta. Sami to nalhávali při svých neklidných potulkách pohostinným klášterům středověkým i důvěřivému občanstvu. Vyprávěli, že náležejí k egyptskému kmeni, který prý za to – že nechtěl poskytnouti pohostinství Ježíškovi, když prchal do Egypta před Herodesovými ukrutnostmi – byl rozehán do celého světa, kde nyní stále marně hledá svůj nový domov... Kromě toho předstírali, že jsou křesťané, prchající před sverepostí mohamedánů. Tyto a snad ještě i jiné báchorky působily, že cikáni dostali počátkem 15. století i doporučující listy dokonce od papeže Martina V. a císaře Zikmunda. Ale brzy svým bezohledným a drzým příživnictvím setřeli svou zlatou gloriolu křesťanských mučedníků a v 16. stol. byli

vyhnáni ze všech zemí jako drzí zloději a lupiči, lotrovští paliči a nepřátelští vyzvědači, jmenovitě v letech 1536–41 za tehdejších tureckých válek. Byli věšeni a beztrestně zabíjeni jako divá zvěř, obtížná tehdejším civilisovaným státům.

Dnes ovšem nutno rozlišovati cikány. Jsou sice stále ještě mezi nimi neklidné živly potulné, příživnické, které jsou na nejnižším stupni vývoje, snad jako byly jejich původní kmeny indické – nomádi Pandžeba – z nichž vzešli. Nešťítí se pojídati zdechliny, jsou lhaví, zlodějští, nečistí, práce se štítíci.

Ale jsou již také cikáni usedlí, jak vidíme ve střední Evropě, např. na Slovensku nebo v Maďarsku. Tito projevují i dobré vlastnosti. Zabývají se různým zaměstnáním od nejnižších a nejhudších cihlářů, zemědělců, kotlářů, kovářů, korytářů, až k zámožným, ba i bohatým hudebníkům, kapelníkům (primášům) a obchodníkům, namnoze i velmi prohnaným, zvláště s koňmi. Usedlí cikáni mají namnoze i značné nadání, jež se jeví zvláště v jejich hudbě. Jejím obdivovatelem byl ostatně sám Liszt Ferencz, jak vidíme z jeho studie „Des Bohemiens“ z r. 1859. Cikánské melodie dávají ráz i tzv. hudbě maďarské (magyárnótá), zaznívají z uherských rhapsodií Lisztových, tanců Brahmsových, z děl Schubertových, Straussových, Lehárových aj. Také v literatuře našla romantika cikánského života svou odezvu i u nás: např. u Máchy, Heyduka, Vrchlického a jiných.

Cikáni také již v dřívějších dobách dosahovali velmi dobrého postavení, např. v Uhrách, kde byli již ve 14. a 15. stol. uváděni i mezi šlechtou. Též Košut Lajoš svého času potvrdil cikána Michajla Malého za vojvodu benátských cikánů, a to v odměnu za cenné vyzvědačské služby, pro revoluční armádu maďarskou v roce 1848.

Potulným cikánům se dnes znemožňuje jejich nekalý život a jsou donucováni ke spořádanému, usedlému životu. Snad si posléze vezmou za vzor své usedlé soukmenovce, jak jsme se o nich právě zmínili. A jak na těchto patrně, schopnosti pro to mají.

Národní politika 4. 3. 1943

„Modrý pondělek“

„Červený pondělek“ je v roce jeden – O velikonocích. Vyšňořený červenými a jinými pestře malovanými kraslicemi, které mu také daly jméno. Za to „modrých pondělků“ může být v roce až padesát třeba. Je to čistě individuální, jak kdo – ovšem, – dnes už „modrý pondělek“ je jen v nějakém vtipu, nebo když si chce někdo jiného dobírat pro nedělní „hýření“, když v následující pondělek pak nemá mnoho chuti do nějaké práce. V dřívějších dobách byl však „modrý pondělek“, o němž odpočívala práce řemeslnická, jakýmsi vydrženým „právem“ řemeslnické chasy. Na druhé straně musely zase zakročovatí ouřady, aby se „modrého pondělku“ nezneužívalo.

O vzniku jména „modrý pondělek“ vyprávěl kdosi, že bývalo v Říši místy zvykem v postě natírat kostel modrou barvou. V téže době prý řemeslníci a hlavně jejich tovaryši počínali se vždy oddávat v pondělí všelikému hýření. A dle všeho se jim tento zvyk tak zalíbil, že rozšířili jeho působnost z doby postní na všechny pondělky v roce.

Dle jiných znalců poměrů zase prý někteří tovaryši, hlavně ševcovští a krejčovští, byli nuceni pracovat i o nedělích dopoledne, aby dohotovili věci, kterých zákazníci – jako boty a šaty – chtěli ještě v neděli odpoledne použití ke svým vycházkám a zábavám a kterých nebylo možno v týdnu dohotoviti. V náhradu za svou nedělní práci dostávali volno v pondělí, kdy se mohli plně oddat svému zotavení. Brzo se toho však chopili i tovaryši jiných řemesel, a tak se stal „modrý pondělek“ všeobecným.

Tyto domněnky nezdají se správnými. Je přece známo, že ve středověku byla jakákoliv práce o nedělích a zasvěcených svátcích přísně zakázána. I když náboženské smýšlení by nebylo zdržovalo řemeslníky od nedělní práce, byly tu cechovní zákony, které hrozily nejtěžšími tresty těm, kdož by jich neposlechli.

Jiní zase shledávají správné vysvětlení kameníků a zedníků wienských z roku 1550, kde se praví: „Tovaryši obou řemesel, kteří o svátcích a nedělích příliš holdují vínu (sichüberweinen), a i příští den nebo více dnů dalších oslavují, způsobují nemalou škodu svým stavitelům, proto takový ‚modrý pondělek‘ a všechny neobvyklé a nezasvěcené svátky v týdnu se zakazují.“

Zde se tedy uvádí za důvod „modrých pondělků“, že tovaryši o nedělích pijí tak nemírně vína, že v pondělí nemohou ani pracovat. Což se zdá až nejpříjemnějším přiznáním.

Ovšem, již před 16. stoletím bývala někdy tovaryši ve všední dny zastavována práce, a v takovém případě byli mistři oprávněni jim sraziti za prozahálený den jejich mzdu, a dokonce mohli mistři své pacholky, jak se tehdy říkalo tovaryšům, i trestati v případě jich přestupků.

V Lübecku cech výrobců pergamentů vydal r. 1330 řád, v němž se také stanovilo: „Který tovaryš líně pracuje některého dne, tomu se za ten den srazí mzda, ale večer, když se odzvoní klekání, může jít na procházku, kam se mu zlíbí, ale nesmí se dopouštěti žádných výtržností.“

Kozišnický řád pak ve Strassburgu z r. 1509 dovoľoval srážeti se mzdy „modrý pondělek“ jen tehdy, když byl v témže týdnu jeden zasvěcený svátek. Jinak byl to-

varyšům povolován ve 14 dnech jen jeden „dobrý pondělek“, a to v létě od 6 hodin, v zimě od 2. hodiny, nürnbergský pak radniční řád z r. 1550 povoluje „dobrý (modrý) pondělek“, když v týdnu není žádného zasvěceného svátku. Případne-li však v týdnu nějaký svátek, nesmí býti povolován „modrý pondělek“. Naproti tomu truhlářský řád ve Württembergu z r. 1593 stanoví: „Tovaryši nesmějí ‚modrých pondělků‘ slaviti mnoho. Nejvýše jeden ve 4 nebo 5 týdnech.“ Učedníkům ovšem byl „modrý pondělek“ vůbec zakázán, jak vidno z breslauského usnesení radničního z roku 1527: „Mladí učedníci nesmějí držeti ‚modrých pondělků‘.“

Ve snaze zameziti „modrý pondělek“ usnesl se r. 1771 říšský sněm německý na zákazu, že hostinští nesmějí dovoliti tovaryšům u sebe oslavovati „modrý pondělek“, a hrozí jim trest, kdyby zákazu nedbali. Naproti tomu oněm tovaryšům, kteří nedrží „modrý pondělek“, zvyšuje se za ten den jejich mzda. Tímto rozhodnutím však bylo – třeba nepřímo – přiznáno právo na jeden prázdný den v týdnu.

Ale ještě ve druhé polovině minulého 19. století byl slaven „modrý pondělek“ jako náhrada za nedělní nebo sváteční práci. Dnes ovšem náleží „modrý pondělek“ jen historickým záznamům, a, jak již spočátku řečeno, udržuje se jen v různých vtipech a anekdotách.

3. 5. 1943

„Es-trumpeta“

Již dávno tomu, o čem vám zde chci vyprávěti. Hudebníci odborníci to poznají již podle té „es-trumpet“ – No – –

Zedníkova žena z jedné jihočeské visky zatoužila po dítěti. Neměli žádné – –

„... a tak až budeš v té Praze, zeptej se v nalezinci –“ loučila se s mužem, když odjížděl v neděli odpoledne na celodenní práci do Prahy.

Brzo poslal lístek: „– a piši ti jen tuhle kartu, abys přijela. Můžeš si vybrat. Budu tě čekat a zavedu tě tam –“

Přijela a šli oba do nalezince.

„Hošíka či holčičku?“ tázali se jich.

„Ale kluka –“ vydechla žena.

Ukázali jim takového baculatého s velkýma černýma očima, jimiž udiveně vzhlížel k nově přichozím, netuše, že těmto obličejům brzo uvykne, jako by to byli vskutku vlastní rodiče – –

U svatého Apolináře dali ho již před tím v ochranu svatému archandělu Gabriellovi, jako jeho patronu, a nyní odevzdali Kábika – jak se mu už říkalo – novým jeho pěstounům.

Ti měli kluka rádi a vychovali ho dobře. Vlastní matka se oň vůbec nezajímala. Ani jednou se naň nezeptala. Pěstouni jen zvěděli, že je chudou služkou z Prahy...

Řekli jim to již v nalezinci.

Kábik dobře prospíval na těle i ve škole, byl všude velmi oblíben pro svoji mírnou povahu, a nakonec se stal zedníkem, jako byl jeho pěstoun.

Velkou vášní jeho byla hudba. Učil se na housle, ale posléze se zamiloval do lesního rohu a vůbec do dechových nástrojů. A dosáhl toho, že i přes svoje mládí byl v dědině uznávanou hudební kapacitou, i v místní kapele. A rád by získal tu trumpetu „es-trumpetu“ jako vlastní majetek. V hudbě byl Kábik již tak pokročilý, že zastupoval pro případ i p. učitele, který učil místní hudebníky hrát a byl tak jejich dirigentem. A kdosi Kábikovi poradil, že by se měl obrátit na Prahu jako svoji rodnou domovskou obec, a ta že by mu mohla dopomoci k té „es-trumpetě“. Pan učitel mu pomohl sepsat potřebnou uctívou suppliku na slavné město Prahu – –

A jednoho dne byla přednostovi městského úřadu péče o mládež přidělena ona uctivá supplika, v níž Kábik psal:

„... ač rodák a příslušník města Prahy, a úplně bez prostředků, nestál jsem své rodné a domovské slavné město Prahu dodnes ani krejcaru. Jsem velmi dobrým – podle úsudku jiných odborníků – hudebníkem, ale bez vlastního nástroje. A mohl bych se státi i kapelníkem naší bandy, kdybych měl aspoň nějaký vlastní nástroj, kdybych byl majitelem aspoň takové „es-trumpety“. Proto prosím velmi uctivě slavné město Prahu, aby mi nejlaskavěji dopomohla k tomuto nástroji...“

Pan přednosta dal „krátkou cestou“ své dobrozdání a telefonoval „nahoru“: „Snad by se mu mohlo vyhovět, jde o zlepšení jeho existence –“ „Tož kupte tu es-trumpetu“ – zazněl hlas „shůry“ bláhodvolně...

Přednosta dopsal Kábikovi, aby se u něho příležitostně zastavil, že si půjde s ním vybrat tu „es-trumpetu“, aby úřad sám nekoupil mu i při nejlepší své vůli něco, co by se mu nakonec ani nehodilo...

Kábik přijel jako na koni a pan přednosta ve volnějši chvíli zašel s ním do obchodu s hudebními nástroji, kde Kábik konečně objal svou milou – „es-trumpetu“ a došel tak svého vysněného cíle.

„A tak něco nám tu zahrajte,“ vybízel pan přednosta, „ať vás také slyším...“

Kábik ochotně nasadil trubku na rty a obchodem zazněla melodie:

„Šel jsem ondy šumným hájem...“

Hrál s citem, jak jen dovedl –

„Tak, pane kapelníku, hodně štěstí vám i tady té vaší bandě...“ rozloučil se přednosta se šťastným Kábikem –

Uplynulo několik měsíců a na stole přednosta se zase objevila mezi přidělenými spisy nová žádost Kábikova o – nový chrup!

„Co to má zase kapelník bandy muzikantské?!“ divil se přednosta. Prohlíží žádost – „... a tak přicházím zase s velmi hlubokou pokornou prosbou. Pan přednosta mi ráčil přát po zakoupení mé milé trumpet mnoho štěstí. Snad mne to štěstí ještě čeká a chci věřit, když tak hodný pán mi je přál tak dobrotivě, že mne také ono štěstí nemine, k čemuž mi dopomáhej sám náš milý Pánbůh! Zatím to štěstí mne nezastihlo. Naopak, ztratil jsem přední zuby. A sám milý Pánbůh dosvědčí, že ne svojí vinou. Ale hrál jsem se svou bandou v sousední vsi o pouti. A, milý pane Bože, pane přednosta a slavné město Praho, jak už to při takových poutích bývá i v nejlepších hospodách, šak páni to ráčejí jistě dobře znát z vlastní zkušenosti, dojde tu a tam k nějakému nedorozumění, a to, jak u ž tomu bývá, z nejrůznějších příčin. Někdy je v tom žárlivost pro nějakou hezkou holku nebo vůbec ženskou, jindy se napije někdo z cizího džbánku nebo při tanci šlápne druhému na kuří oko, nebo kopne někoho do holeně – a tenkrát právě také došlo při naší muzice k vyvrcholení této zábavy, že začaly nejdříve lítat džbánky, potom stoly i lavice, chlapi řvali, ženské ječely, hrnuly se z hospody ven a mně přiletěla na hubu nějaká ulomená noha ze židle – a přední zuby byly pryč. Prosím, slavné město Praho – to vše bez mojí nejmenší viny! Já naopak snažil jsem se uklidňovat, působit do vřavy citově, proto také jsme hráli jako krásné intermezzo nejdojímavější kousek: „Šel jsem ondy šumným hájem –“, ale bez ohledu na naši snahu, právě když jsem dohrál, zbavila mne ta ulomená noha od židle předních mých zubů! A bez nich se nemohu producírovat na svoji es-trumpetu! Proto přicházím s poníženou prosbou, aby mi mé slavné rodné i domovské město Praho opatřilo milostivě nějaký chrup, abych se mohl zase věnovati své zamilované a také ušlechtilé zábavě, jaká je v muzice, a aby dar slavného

města Prahy tak velkomyslně mi ušetřeny – es-trumpeta nebyla nadobro znehodnocena. Slibuji, že obtěžuji naposled...“

Pan přednosta se zahloubal nad tímto barvitým žánrem jihočeského zedníka, vzal telefon: „...a nemohli bychom...“ „No, ale ať je to opravdu naposled!“ zahlaholilo to „shůry“...

A tak dostal Kábik i chrup k es-trumpetě.

„A když se dostanete někdy zase náhodou do té nějaké lidské chumelenice, Kábiku – hned nejprve hezky chrup do kapsičky u vesty a es-trumpetu pevně pod paždí! Ať se tomu zase nestane něco!“ rozloučil se pan přednosta s Kábikem.

– Ale, jak řečeno, tomu všemu jest už velmi dávno – –

Národní politika

Jak bylo u nás po Slavkově

(Ke 125. výročí bitvy u Slavkova 2. prosince 1805)

V našem rodě např., jak ze strany otcovy, tak i matčiny, máme rovněž příklady takové tradice.

Pradědeček můj František *Tvarůžek* narodil se 2. srpna 1792 v Meziboří u Strážku na Moravě a až do své smrti (2. září 1875) vyprávěl rád o svém dobrodružství z „*francouzské vojny*“.

Jeho nejmilejším zaměstnání od malička již bylo ošetřovati koně. Měli v hospodářství pár krásných „fuků“, jež byly pradědečkovou radostí. Sám byl vzrostlý, na své mládí velmi vyspělý, že ve svých 13 letech činil dojem chasníka, a také již vskutku vykonával všechny práce takového dospělého selského jinocha. Netoliko, že koně pásal a v pravém slova smyslu leštil – žádný jiný kůň z celé Meziboří se jeho koňům nevyrovnal! – ale jezdil již se svým potahem také do polí, lesa, na robotu, ba již i orat dovedl k plné spokojenosti svého otce Šebestiána Tvarůžka, který mu prý jen vyčítal, že by mohl též trochu víc školy hleděti! Ale – kdežpak! Ta byla tenkrát až v Dolní Libochové a co by tam byl dělal on, vyspělý, vzrostlý již mladík mezi ostatními mrňousy! Koně byly mu neskonale milejší než celý dolnolibochovický pan učitel i se svou – dokonce – nevlídnou lískovkou!

A v takovém asi stavu duševním i fyzickým překvapila ho někdy v listopadu 1805 francouzská vojska, která od Jihlavy i od Velkého Meziříčí zaplavila pod vedením říšského maršála francouzského Bernadottea celý kraj. Při prvním návalu šla velice rychle kupředu na Brno, takže se snad ani nezastavila. Ale když bylo po bitvě u Slavkova a vojska francouzská pod týmž vojevůdcem se zase vracela, zůstala již déle a teprve v polovici ledna 1806 vyprázdnilo Francouzi i tento kraj. A tehdy někdy začalo pradědečkovo „dobrodružství“.

Vrchnostenský úřad nařídil mezibořskému rychtáři, aby stanovil několik sedláků, kteří musí jeti s Francouzi „na přípřež“. Samozřejmě byl v seznamu také statek Tvarůzkův. A tu 13 a 1/2 roku starý František jinak nedal, než že pojede „na přípřež“ s Francouzi on a že svých koní neopustí! Když se pak proslýchalo, že sedláci pojedou jen „někam k Jihlavě“, kde budou zase vystřídání jinými a že všichni mezibořští budou pohromadě, takže není příčiny k obavám, bylo mu dovoleno jeti.

Jel tedy. A představoval si to tak, že „čubne“ do koní a pojede tryskem k Jihlavě a zase tryskem se navrátí. Za den, za dva dny bude zpět.

Nebyl. Když velmi časné zrána onoho lednového dne přijel s ostatními na seřadiště a tam mu naložili velmi těžký náklad – až mu bylo jeho koní líto, co to všechno musí táhnout – tu již věděl, že to bude horší a s tryskem, že nebude nic. Přitáhl plátěnou plachtu přes dřevěné oblouky na voze, aby naň nepršelo, nesněžilo a vítr nefoukal, zabalil na sedadle vpředu vozu nohu do slámy a pomalu, loudavě, nastoupil za jinými svou karavaní pouť za dohledu francouzských kavaléristů.

A dlouhá cesta mu připadala do Jihlavy. Ale když již přejeli Jihlavu, tolik toužebně očekávanou, protože měli za to, že zde budou vystřídání, stále nikdo jim nedával znáti, že by jich úkol byl již skončován. Jeli dále – pořád jeli...

Minul třetí, čtvrtý den – a doma v Meziboří byli nevýslovně zneklidnění. „Co se jen s tím chlapcem stalo?“ hořekovala matka, chovajíc jednoholetého Josífa, a s ní plakala i šestiletá Marie, čtyřletá Verunka. – I mladší děti byly později.

„Vždyť se ještě žádný nevrátil: přijedou jistě všichni zase společně zpět!“ utěšoval hospodář, ale dělal si přece jen výtky, že pustil chlapce samotného. „Měl jsem přece jen jet s sebou!“ myslil si. „Ale, kdo se toho nadál, kdo se toho nadál, že pojedou až bůhví kam!“

A trvalo to celých 14 dní, než se František vrátil šťastně i s ostatními. Bylo mnoho radosti v Meziboří.

„A celé Čechy jsem projel! Až za Prahu,“ ukazoval vždy při svém vypravování později pradědeček rukou kamsi do nekonečna, „až za Melník jsem musel jet.“ Říkal „Melník“, jak také říkali „jeho Francouzi“, ne Mělník.

A nikdy již se tak daleko nedostal, protože pak zůstal až do smrti věren své rodné Meziboří.

*

A z matčiny strany v příbuzenstvu uchovala se zase tato vzpomínka na Francouze z r. 1805:

V Rouchovanech na Mor. Krumlovsku moje prababička Marie Křivánková při vtrhnutí Francouzů do tohoto kraje ve druhé polovici listopadu 1805, pod vedením prince Murata, celá uděšená, co se stane, tiskla k sobě svoji dvouletou tehdy dcerku Terezkou (později, r. 1824 za Františka Kmenta, mého dědečka, provdanou), když první francouzské hlídky se utábořily na náměstí rouchovanském a rychtář počal určovati, ve kterém statku kolik bude ubytováno vojáků. Ale i tato vojska francouzská, spěchající na Brno od jihu, příliš se nezdržela. Teprve po bitvě u Slavkova zůstali vojáci na zpáteční cestě déle, popřávající si odpočinku. Celkem se i dosti spřátelili Francouzové s občany rouchovanskými. A prababička velmi litovala francouzských vojáků, kteří denně musili cvičiti. Zdálo se jí to za zimy a nepohody zvláště namáhavé. A vojáci pomohli i v domácnosti, s malou Terezkou si pohráli a pradědeček i prababička byli za to vděční. A jen je hnětlo, že se nemohou dohovoreti s vojáky. Ale přece pochytili již dokonce několik domněle francouzských slov, vojáci naopak českých, a – jak už to bývá – bývalo veselo, když se ukázalo, že vyprávějící mnil něco jiného, než jak porozuměl naslouchající.

Jednoho večera lednového se oteplilo a spustila se nepříjemná plískanice, sníh s deštěm, a vojáci celí umoklí přicházeli se ohřát ke krbu, k peci. Prababička chtěla je nějak potěšit, že snad zítra nebudou moření cvičením, bude-li pršet, a poněvadž znala i něco německy – byla snad na „handlu“ v blízkých „Němcích“ na Znojemsku – složila si takovouto útěchu pro francouzské vojáky:

„No mórning, kchá paráda! Mondylé – cr-cr-cr!“ a zvedla ruku, sledovanou svými očima vzhůru a pomalu ji zase spouštěla dolů.

A vojáci porozuměli a měli radost nemenší, než měla sama moje prababička.

„Non, non, non!“ smáli se a pohoupali malou Terezkou, pohráli si s ostatními dětmi, nanosili dříví, přiložili do krbu, do peci. – Idyla! Idyla těch, které velebil císař Napoleon hned po slavkovské bitvě ve svém památném denním rozkaze, končícím:

„Francouzský národ uvidí vás s radostí a postačí komukoli z vás říci: ‚Já jsem byl u Slavkova,‘ aby se mu odpovědělo: ‚Ejhle, hrdina!‘“

A Francouzi odešli, ale pradědeček se často smával prababičce, zvláště přšelo-li:

„Mórlingkchá paráda! Mondyjé – cr, cr, cr!“ , jenže prababička se nezlobila. A když odrostlé již děti někdy jí episodku připomněly, ráda vyprávěla o svém dohovorevání se s francouzskými vojáky císaře Napoleona...

Ke 125. výročí bitvy u Slavkova 2. prosince 1805

„Pijme pivo s bobkem...“

Nevím dobře, jak se dostal k pivu tenhle bobek v naší národní písničce. Snad stejně jako vrbové pruty, jež jsou podezřívány pivními labužníky, že z nich sládek-mládek-pivovárek navařil pivo, je-li náhodou nějak víc trpké, než se slušelo a patřilo...

Také jsme nejedli ještě k pivu bedrník, jak navádí k tomu táž národní písnička. Tolik vybíravý jsem nebyl nikdy. Mně stačil při mé vrozené skromnosti „buřt“ s cibulí a octem. Nebyl-li, spokojil jsem se i jen soleným chlebem.

Tady vím, že nic nevím.

O pivu je mi jen známo – zásluhou klasického studia – že pivo (zythos), pokud se tím rozuměl ječný odvar, bylo vynálezem starověkého Bacha, který prý naučil výrobu tohoto moku ony národy, jichž země nebyly s to, aby jim dopřály vína. Přes to i Řekové si připravovali nápoj z ječmene a říkali tomu „pinon“. Galové si pivem vyrobeným ponejvíce z pšenice s přísadou medu – to byla proslulá „cerevisia“, opěvovaná středověkými ještě písničkami studentskými řečí latinskou. Nebo používali také k výrobě piva ječmene rozdrčeného a pak vymačkaného. Tomuto pivu říkali „corma“. Stejně připravovaný nápoj u Španělů slul „ceria“ nebo „celia“.

Římané piva neznali. U severských národů Germánů a Skandinávců bylo pivo z ječmene nebo pšenice i z ovsu připravováno. Původně mu byla pro chuť přidávána dubová kůra, později však (od 11. stol.) bylo kořeněno chmelem. Ten měl také chránit pivo před zkažením. A severským národům stalo se pivo i národním nápojem.

Zavedením chmele (zvláště ve 12 a 13. stol.) do piva bylo možno také přikročit k delšímu uskladnění piva, a tak povstaly známé „ležáky“. Tato chmelovina stala se proslulou a byla vyvážena i do ciziny. Od 12. do 15. stol. bylo oblíbené pivo s přísadou medu nebo koření. A v Německu byla již tehdy známa bavorská piva barvy výhradně černé.

Snad největší dokonalosti docílila piva v Anglii, přes to, že teprve r. 1524 počali používat chmele, avšak od r. 1730 tam vařili světoznámý „Porter“ a „Ale“.

V našich krajích již Markomané a Kvádové si připravovali z obilí jakýsi druh piva. Slované pak zpěvu, hudby a tance milovní – jak píše Fr. Palacký v Obrazu života staroslovanského – „rádi pivali medovinu a nad to pivo, jehožto všednost i samým jménem se osvědčuje.“ Čili: pivo bylo jim nápojem tak obyčejným, všedním, že i jménem jeho se naznačuje, že je to zkrátka to, co se pije, tedy: pivo.

V Čechách listinný záznam o výrobě piva je z r. 1088 v zakládající listině kolegiátního kostela vyšehradského, jemuž král Vratislav mezi jiným také přiznal pivovarnictví (cervisarii) a desátek z něho. Také český chmel měl velmi dobrou pověst a již v 11. století byl vyhledáván všemi městy labského povodí, kam se mohl snadno dopravit po řece.

Pivovarnictví bylo považováno ode dávna za přednostní právo městské. Od 11. století udílel povolení vařit pivo sám zeměpán. Právo vářečné neznamenovalo však jen vařit

pivo, ale současně i zákaz prodávati v místě pivo cizí. Ve 13. století zavedeno bylo také i tzv. „milové právo“ pivní (jurmiliare), což znamenalo, že v okruhu jedné míle nesměl býti založen žádný jiný pivovar a také se tam nesmělo čepovat cizí pivo. Ve městech byly obyčejně určité domy, jimž příslušelo vařiti pivo.

Ve 13. století bylo pivo lidovým nápojem. Vysoká šlechta pila ovšem hlavně víno a medovinu (i německy se jí říkalo „Meth – med), ale prostý, obyčejný lid pil pivo.

Po husitských válkách, po r. 1434 došlo k omezení pivovárčenského práva měst a bylo převedeno hlavně na statky šlechty. Za Vladislava II. (1471–1516) docházelo k častým sporům měšťanů se šlechtou. Stěžovali si u krále, že šlechta provozuje občanské živnosti, pivo vaří, hostince zřizuje a p. Slabý král však se rozpakoval vysloviti se pro některou stranu, což zavdávalo příčinu k velmi četným srážkám mezi spornými stranami.

Za krále Ludvíka byla uvedena v platnost tzv. Svatováclavská smlouva, podle níž každý stav, tedy i páni a rytíři nabyli právo na šest roků nerušeně vařiti pivo. Ale přes to šlechta nesměla o výročních trzích pivo prodávati. A trvalo ještě dlouho, než se poměry změnily i ve prospěch šlechty vůbec.

Česká piva měla již ode dávna velmi dobrou pověst. Čeští sládkové dovedli již ve 14. stol. ze žateckého chmele pomocí sladu připraviti zvláštní druhy piv, jako byl např. proslulý tehdy „pražský březňák“. Pivovarnictví v Čechách při výborném ječmeni a výtečném chmelu velmi zkvetlo. Pavel Stránský ze Zhoře (1634) rozeznává bledé pražské a českobrodské pivo pšeničné, natrpké ječmenné pivo rakovnické, slánské, žatecké a chomutovské. Karel st. ze Žerotína pak ve svém cestopise z r. 1590 chválí klatovský chmel i pivo, které bylo vyváženo i do Německa.

Na Moravě ve středověku proslulo pivo jihlavské. I Olomouc slula ve středověku dobrým pivem dokonce již od 13. století, kdy tam bylo 66 právovárčenských domů. Podobně tomu bylo i v Brně.

Také jinde na Moravě bylo pivo význačným produktem a jeho výroba přispívala nemálo k rozkvětu měst. Tak ve Velkém Meziříčí stanoveno m. j., že nikdo z majitelů panství nesmí odníti právo domu právovárčenskému. Cechu pivovarnickému pak zavedl Václav Berka z Dubé a Lipého zvláštní řád r. 1569 a r. 1600 syn jeho Ladislav stanovil, že pivo se má vařiti z pšenice, aby zůstalo stále dobré. Každé 4 neděle přišel je sám majitel panství nebo jeho pověřenci ochutnávat, a bylo-li shledáno špatným, bylo sládkovi odebráno a propadlo z polovice panství, z polovice obci.

Rovněž nedaleká Třebíč měla dobré pivo. Král Jiří z Poděbrad dovolil r. 1461 městu Třebíči, že smí vybírat clo z piva dováženého odjinud. Pan Jan z Perštýna pak roku 1547 označil ony obce, které byly povinny odebírat pivo z Třebíče.

Jan Tomáš Pešins z Čechorodu, otec moravského dějepisu i místopisu ve své knize „Mars Moravicus, sivebella, sesitiones, tumultus etqusepūim Moravia passasunt“, vydané r. 1677 v Praze, vypráví, že původně zabývali se jen měšťané vařením piva a jeho výčepem a těšili se podporování Karlem IV. i jinými králi a markrabími, pri-

vilegiím i velkým ziskům. Šlechta však neshledávala cos podobného činiti mužům, kteří vynikali skvělým rodem důstojným, bylo to pod jejich stav, aby bažili po zisku z práce rukodělné anebo z výčepu. Teprve v dalších stoletích vznikly spory mezi měšťany a šlechtou, když tato neshledávala nějakou méněcennost, či dokonce neslušnost v získání práva várečného a ve výrobě piva. Pak stala se ovšem věc všem společnou.

Pivo hrálo vždy význačnou roli i při ziscích státní pokladny. Ale tj. už zase jiná kapitola. A všeobecně dobře známá i z pozdějších časů.

O těch se již nehodlám zmiňovati. Přišla dokonce i moderní výroba piva, před 99 lety objevil se dnes světoznámý „Plzeňský prazdroj“, dále proklestil si úspěšně cestu i smíchovský „Staropramen“, na Moravě uhájila se v soutěži dobře piva hanácká z kraje krále Ječmínka v Přerově i Litovli a ještě jiná a jiná.

Ale, co bych vám o těch vyprávěl?! Znáte je možná lépe, než já sám. A ne-li, pře-svědčte se!

3. VIII. 1941

Cestování před 200 lety

Nebylo vlaků, o autech či dokonce letadlech ani nemluvě.

Pocestný člověk, jak se o něm rozepěl ještě před sto léty náš nesmrtelný František Ladislav Čelakovský, byl v první řadě i tenkrát odkázán hlavně na své zdravé nohy a dobré boty; pak ještě na nějaký povoz, dostavník, či dokonce kočár; ale i tak, vydal-li se kdo na větší vzdálenosti, trvala cesta velkou řadu dní, ne-li týdnů, měsíců i roků, usmyslil-li si kdo dokonce vykonat – např. – cestu kolem světa. A tu zase byly dlouho jen a jen plachetní koráby. Vždyť, kdy teprve později přišel Resselův lodní šroub a po něm všechno to zrychlení námořní dopravy!?

Je pochopitelné, že před oněmi 200 lety bylo cestování na větší vzdálenosti velmi nákladné a bylo proto také vyhrazeno nejzámožnějším vrstvám.

Kdo přes to i tehdy hodně cestoval, byli tovaryši všech možných řemesel. Již tenkrát chodili do světa „na zkušenou“. A mohli se při tom spolehnouti právě jenom na svoje zdravé nohy a dobré boty. Ale i těch šetřili a chodili za příznivého počasí jen bosky. Tu a tam je svezl za upřímné „Pánbůh zaplať!“ nějaký forman, v obci nebo ve městě je podpořili mistři od cechu. – nepotřebovali-li jich služeb sami, – jídlem či penízem, a šlo se dál, až se našlo zaměstnání.

Jinak ovšem páni, kteří cestovali daleko povozy, kočáry, musili mít postaráno o příprěž buď vlastní nebo vypůjčenou z formanských závodů, a za svého cestování dali se pohostit v zájezdních hospodách, kde dostali jak jídlo, tak i nocleh pro sebe i svůj průvod. U nás hojně se říkalo takovýmto hostincům „Kocanda“, „Na kocandě“. Prý to vzniklo z toho, že formani, dospěl-li k takovému zájezdnímu hostinci, ulehčeně si říkali, se zřejmým uspokojením: „Gott sei Dank, –!“ A lid si z pohodlné své „Kocanda“...

A jaké bývalo pohoštění na takovýchto „kocandách“, vidíme z toho, co stanoví např. „Badisch-vorderoesterreichische Zehrordnung“ (stravovací řád pro Badensko a Přední Rakousko) z r. 1750. V tomto jídelním řádě se uvádí, „wann die Gäste von dem wütheingantzessen verlangen und ihm die Speise zu wählen überlassen wollen“ – jestliže hosté požadují celé jídlo a ponechají hostinskému volbu krmí –, pak „der drockenetisch nach den hyenách gesetzten dreyclassen“ – suchý (bez pití) stůl podle těchto stanovených tří tříd je takto upraven:

1. „Panské jídlo“ nebo „panská tabule“ má pozůstatí v *poledne* ze šesti chodů. V „masné dny“ z dobré polévky, kousku hovězího masa, zeleniny s vepřovou, skopovou nebo z jiného masa přílohou, jednou předkrm z kuřete, nebo holouběte, či z telecího masa, ale také ze srnčí nebo z divokého vepře, z pečené telecí nebo drůbeží anebo ptačí, ze salátu s chlebem a desertem, kterážto jídla se mohou měnit podle roční doby. Takový oběd stojí 45 krejcarů.

Večeře má pět chodů: krupková nebo jiná dobrá polévka, předkrm z divokého prasete nebo srnčí, či z kuřete nebo holouběte, dále chřest nebo kapusta či jiná zelenina podle roční doby, pak telecí hlava nebo skopová pečeně nebo z divokého prasete či

srnčí nebo z ptáků (koroptví nebo bažantů) se salátem. Večeře taková stojí 40 kr. V „*poštovní*“ *dny* jest oběd z dobré polévky, ze smažených nebo plněných vajec, zeleniny, slušného moučnicku, ze dvou jídel rybích, nebo místo jednoho z račího jídla. K večeři polévka, na měkko vařená vejce, chřest či kapusta, nebo jiná zelenina, jedna ryba nebo rak a salát.

2. „Druhá“ nebo menší tabule měla v poledne 4–5, večer 4 chody, a platilo se za ni 30 kr.

3. „Třetí tabule“ nebo „formanský oběd“, také oběd služebných byl ze tří chodů; polévka, hovězí maso se zeleninou v dostatečném množství a z chleba, anebo ze 4 chodů, při čemž byla ještě pečeně se salátem. V *postní dny* byla polévka, zelenina a silný moučnick, také sýr. Stálo to 15–20 kr.

Víno se platilo zvlášť podle vyvěšeného všude ceníku.

Ceny pokojů (postel, světlo) byly v I. třídě 24 kr., ve II. tř. 16 kr., ve III. tř. 8 kr. Za topení v poledne 12 kr., přes noc 18 kr., a po 24 hod. – 24 kr. Na vesnici stál pokoj prvotřídní 10 kr., noční 14 kr., po 24 hod. – 20 kr., II tř. 6–4 kr. Za přespání v posteli se platily 4 kr., 2 osoby v jedné posteli platily každá 3 kr., na slámě na zemi 1 kr. Stáj za koně stála 2 kr. za 2 osly se platily 3 kr., za 100 ovcí nebo prasat se platilo 20 kr. – Krmě pro koně stála v poledne 12kr., přes noc i se světlem 24 kr.

Tak se tedy asi cestovalo r. 1750.

Nebylo vlaků, aut, letadel – ale řekněte mi upřímně, nemělo ono cestování tenkrát – sledujete-li je pod zorným úhlem takového „bádenského stravovacího řádu“ – přece jen také nějaký svůj půvabek?

24. října 1943

Chléb se hlásí lidstvu!

„Požehnej Pánbůh a dejž Pánbůh, lidinci zlatí!“ – řekla maminka, když shlédla utěšeně se zelenající políčka žitná i pšeničná, halící již v měsíci dubnu jako slibný jarní kožíšek naše nivy.

„Na svatého Marka schovává se do žita vranka“ – se říká od mnoha staletí, ale letos bylo žitečko na sv. Marka – to o Boží hod velikonoční – tak vysoké, že by se byl v něm mohl schovati již „panáčkující“ mlad'och zaječí a nejen nějaká vranka...

A tak vskutku: „Požehnej Pánbůh!“

*

A u nás na Českomoravské vysočině usedl jsem zrána za krásné druhé neděle májové na žulový prohrátý již balvan – navalený sem snad ledovci v dávné ledové době – a nyní odpočívá tu v mezi uprostřed žitných polí v sousedství borového lesa.

Slunce mile hrálo a všude kolem ptačího jásotu, takže vedle na mezi i cvrček vylezl ze své dírky, do níž se mu smálo sluníčko, a měl s ním jakýsi – asi veselý rozhovor – protože sluníčko ani mluvit nemohlo, jak se cvrčkovi smálo...

A tam jsem také zvěděl o té veliké tajemné události! Mysterium chleba!

„Chléb se hlásí lidstvu, že nastupuje už svoji službu!“

Vyprávěl to kvítek jahody pampelišce právě se ze sna probouzející, ta po té zprávě se hned celá rozesmála a zazvonila svým zlatem slunci vstříc...

„Vidíš, támhle paní skřivánková spala v žitném políčku ve hnízdečku mezi hroudami na svých vajíčkách – skřivánek spal vedle na hroudě, a když se ráno probouzel, uviděl zelené stéblo žitečka, jak už metá – metá, metá..., vidíš tam u každého stébla u nejvyšší zelené pentličky slavnostní, jak se objevila malinká zelená štětíčka vousků žitného klásku, který již se nemůže dočkat a vyhlíží na svět, zda již přišla jeho chvíle..., a skřivánek se nad tímto zjevem tak rozradostnil, že ihned vzlétl jako z hroudy vystřelený, aby nepřišel snad se svojí zprávou světu pozdě. Ani paňmamince ničeho neřekl a ta se o celém zázraku dozvěděla teprve z jeho jásotu hlaholíciho nad polem, krajem až do oblak, do nebe, že žitečko už metá, metá, metá...!“

A se skřivánkem se rozjásal celý širý svět!

Na kraji borového lesa vzlétna skřivánkova příbuzná linduška – skřivan lesní – také se roztřepotala k nebi za skřivánkem, – ale kdež pak, tak vysoko nevzlétla, nad lesíkem jala se sice také jako skřivánek trylkovat, ale hned roztáhla strnule křídla a padákovitě klesala dolů, a teprve, když se chtěla vrátit zase na svoji borovičku, třepotavě k ní zarejdila, dozpěvujíc svoji krátkou písničku táhlou melodií. Po ní stejně jásavě nad žitným zázrakem roz dováděla se pěnkava i melancholický jinak strnad zahlaholil, zazněl klarinet kosův a flétna drozdova z lesních hloubek z dále prorokovala dobrý čas, a kdesi v poli se ozvala v této nadšené chvíli i křepelka se svým realistickým: „Pět peněz – pět peněz!“ a snad chtěla už počítat, co se za žitečko utrží, až se svezde do stodol, vymlátí, prodá...

Kdy? – Říkává se:

„Kolik dní před Jiřím rozkvete trnka, tolik dní před Annou přijdou do stodol žitná zrnka...“

Nevím, kdy se rozkvetla letos trnka, ale snad si to až před sv. Annou podle této pranostiky vypočtu...

A kdy se objevilo na světě první žitečko? Tento vskutku veliký dar samého Boha lidstvu!? Či kdo je vypěstil, zušlechtil do jeho nynější podoby?

Darwin soudí, že pšenice, ječmen, žito a oves buď pocházejí asi od 12 až 15 různých druhů, z nichž převážná většina je dnes buď neznámá, nebo vyhynulá, anebo od 4–8 druhů, které se podobou těsně blíží k jich nynějším formám, nebo se od nich naopak „tak velice různí, že všemu ztotožnění unikají“, v kterémžto posledním případě praví: „Obilí bylo patrně pěstováno od věku nesmírně dávného a od toho času byl as již prováděn také jakýsi výběr.“

Darwin rovněž souhlasil s názorem jiných badatelů, že žádná z obilovin – pšenice, žito, ječmen a oves – neexistuje a neexistovala doopravdy jako rostlina divoká v téže formě, v jaké se jeví dnes. V době kamenné bylo pěstováno v Evropě pět odrůd pšenice a tři odrůdy ječmene. Darwin říká, že lze dokázat z nálezů v kolových stavbách švýcarských, že se tam vyskytuje pšenice egyptská a z povahy plevele, jaký rostl mezi ní, plyne, že obyvatelé kolových staveb byli buďto ve stálém obchodním spojení s nějakým nižším národem, nebo že původně přišli jako osadníci z jihu.

Celkem je možno usuzovati, že důležité obiliny, jako je pšenice, žito, ječmen, oves a také kukuřice, byly ponejprv pěstovány v nezměrném dávnověku nebo na nějaké pevnině, která od té doby dávno zanikla a s ní i původní divoké formy jejích. Byla to snad nějaká Platonova Atlantida, jež se podle některých rozprostírala jako veliký ostrov v Atlantickém oceánu proti vyústění Středozemního moře, kde jsou snad po ní jako zbytky ostrovy Azorské a Kanárské, jejíž obyvatelé vysoce vospělí a vzdělání měli styk jak s východem – Evropou a Afrikou až po Egypt, tak i západem – Amerikou, než celá Atlantida zahynula nějakým strašlivým otřesem přírodním, za něhož se celý ostrov potopil do hlubin mořských skorem i se vším obyvatelstvem? A těch málo, co náhodou unikli zkáze, přinesli pak z Oceánu zprávu o katastrofě na Východ i Západ, kde se uchovala v legendách o potopě světa u nejrůznějších národů Starého i Nového světa...?

Kdož to zjistí?!

Nechť je tomu jakkoli, my dnes jen se radujeme z našeho žitečka, jaké máme. Nechť si je už vypěstil a zušlechtil kdokoli, jsme mu za to vděční, jásáme s tím skřivánkem, že nám už metá a opakujeme jen s naší maminkou: „Požehnej nám je Pánbůh, lidincizlatinci!“

21. 5. 1943

Životopis

Ladislav Tvarůžek se narodil 11. května 1879 v Budišově u Třebíče. Na podzim r. 1892 začal studovat na státním gymnáziu v Třebíči, ze kterého odchází r. 1896 do kvinty Gymnázia v Pelhřimově.

Roku 1906 vstoupil do redakce Venkova a stal se parlamentním zpravodajem ve Vídni. Zde převzal i zpravodajství jiných známých časopisů: olomouckých Selských listů, brněnského Moravského venkova a pražského Lidového deníku a večera. Po založení Vídeňského deníku r. 1907 působil řadu měsíců v jeho redakci.

Za světové války byl zpravodajem Venkova v Rakousko-uherském tiskovém stanu válečném. V roce 1930 byl jmenován vládním radou a ředitelem ČTK. V roce 1939 odešel do výslužby.

Po svých šedesátinách začal psát řadu kulturně historických pojednání do Agrárního archivu, do Časopisu pro dějiny venkova a črty beletristické. K této dlouhé – téměř 150 – sérii článků si volil náměty v celé kulturní historii lidstva.

Válku přežil v Praze a Budišově a konec války jej zastihl v Praze. Po roce 1945 se již Ladislav Tvarůžek odmlčel.

Zemřel 27. března 1953 v Praze. Byl zpopelněn a urna s jeho popelem byla uložena do hrobu v Budišově, kde leží i jeho rodiče.

Poznámka redakce:

Titulky novin, kde fejetony vyšly, jsou uvedeny jen u těch, které bylo lze dohledat.

Fejetony: Archiv Jiřího Štelovského, vnuka Ladislava Tvarůžka.

Touto cestou mu děkujeme za zaslání fejetonů.

*Z fejetonů Ladislava Tvarůžka vybral
Karel Pavlíček*

OBSAH

Pošta jindy a dnes.....	2
Slepí pasažéři	4
„Joj, cigán...!“	7
Modrý pondělek	9
„Es-trumpeta“	11
Jak bylo u nás po Slavkově	13
„Pijme pivo s bobkem...“	16
Cestování před 200 lety	19
Chléb se hlásí lidstvu!.....	21
Životopis	23

Příloha Budišovského zpravodaje č. 3/2024
www.mestysbudisov.cz/udalosti/budisovsky-zpravodaj

Vydává: Úřad městyse Budišov, IČO 00289159
tel. 568 875 110, e-mail: obec@mestysbudisov
Redakce: Karel Pavlíček
(e-mail pavlicek.budisov@seznam.cz, tel. 568 875 212)
Technická realizace: Ladislav Dokulil
Výšlo v Budišově v září 2024
Tisk Akcent, Třebíč